

Хмельницька обласна державна адміністрація
Управління культури, національностей і релігій облдержадміністрації
Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільська міська організація
Національної Спілки Краєзнавців України

АРХЕОЛОГІЯ & ФОРТИФІКАЦІЯ СЕРЕДНЬОГО ПОДНІСТРОВ'Я

**III Всеукраїнська науково-практична конференція
Кам'янець-Подільського державного
історичного музею-заповідника**

Кам'янець-Подільський
Видавництво «Медобори-2006»
2013

УДК 902.2:623.1](477.43)(063)
ББК 63.4(4Укр33)+68.516.121
А 87

**Рекомендовано до друку науково-методичною радою Кам'янець-Подільського
державного історичного музею-заповідника
(протокол № 9 від 20.09.2013 р.)**

Рецензенти:

С.В. Терський, доктор історичних наук, професор Інституту гуманітарних та соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка»,
провідний науковий працівник Львівського історичного музею
Л.І. Виногородська, кандидат історичних наук, старший науковий працівник
Інституту Археології НАН України, член ICOMOS

Редакційна колегія:

В.С. Травінський, директор Кам'янець-Подільського державного історичного
музею-заповідника (відповідальний редактор)
Р.В. Йолтуховський, учений секретар Кам'янець-Подільського державного історичного
музею-заповідника
Н.М. Рибчак, завідувач організаційного відділу Кам'янець-Подільського
державного історичного музею-заповідника
А.Ф. Гуцал, доцент кафедри історії народів Росії та спеціальних історичних дисциплін
Кам'янець-Подільського Національного університету ім. І. Огієнка
О.Б. Комарніцький, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка,
голова Кам'янець-Подільської міської Національної Спілки Краєзнавців України
О.Д. Могилов, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту Археології
НАН України
Б.С. Строць, кандидат історичних наук, директор ДП «Подільська археологія»
ДП «Науково-дослідний центр» «Охоронна археологічна служба України»
Інституту Археології НАН України
А.Б. Задорожнюк, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка
О.Л. Баженов, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії народів Росії
та спеціальних історичних дисциплін Кам'янець-Подільського
національного університету ім. І. Огієнка

А 87 **«Археологія & Фортифікація Середнього Подністров'я».** Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції / [редкол.: В. С. Травінський (відп. ред.) та ін.]. — Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. — 270 с.

Видання розраховане на науковців, працівників музейної сфери, викладачів суспільних дисциплін і студентів.

Усі опубліковані в збірнику матеріали подаються в авторській редакції. За достовірність наведених даних та посилань несе відповідальність автор публікації.

Позиція редакції необов'язково збігається з позицією авторів.

УДК 902.2:623.1](477.43)
ББК 63.5(4Укр33)+68.516.121

Адреса редакційної колегії:

Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник,
вул. Іоанно-Предтеченська, 2, м. Кам'янець-Подільський, 32300.

ЗМІСТ

Травінський В. Чому Кам'янець-Подільський державний історичний музей заповідник претендує на роль регіонального центру археологічних та фортифікаційних досліджень	5
---	---

Секція 1. Давня археологія

Ільків М. Скарби бронзових виробів як елементи поселенських структур гальштатського періоду Північної Буковини.....	6
Овчинников Е., Виногородська Л., Болтанюк П. Кераміка Кукутень-Трипілля з території Старого замку (Північний бастион), м. Кам'янець-Подільський.....	10
Бокій Н., Могилов О., Панченко К. Колективне поховання скіфського часу в Лісостеповому Правобережному Подніпров'ї	17
Мезенцева І. Матеріали з розкопок поселення ранньоскіфської доби (VII-VI ст. до н.е.) біля с. Іване-Пусте Тернопільської обл. в експозиції НМІУ	24
Крютченко А. К вопросу о преднамеренном обжиге валов лесостепных городищ скифского времени.....	29
Гуцал А. Ранньослов'янське капище з поселення с. Чабанівка	34
Нечитайло П. Менгір із с. Сурженці	37
Семенчук С. Сакральні місця язичницьких ритуальних церемоній на лівобережжі Середнього Подністров'я	40
Добрянський В. Геологічне формування печер на Західному Поділлі та їх антропогенне використання: історія та питання вивчення, дослідження і збереження.....	45
Везир Т. Роль паннонського та дакійського лімесів у взаємовідносинах Римської імперії з варварським світом	50
Старік О., Прошніченко М. Археологічна розвідка у с. Токівське Апостолівського району Дніпропетровської області	56

Секція 2. Середньовічна археологія

Дідух Л. Князівські знаки на матеріалах давньоруського часу в колекції НМІУ	61
Пивоваров С., Калініченко В. Нові знахідки середньовічних наконечників стріл з території Середнього Подністров'я.....	66
Гринчишин Б. Мечі підтипу XIIIa I типу XX (за Е. Окшоттом) з території України	73
Тимчук І. Християнська культова символіка населення Правобережжя Середнього Подністров'я (XI – перша половина XIII ст.).....	76
Брель О., Діденко Я. Елементи жіночого костюму XVII ст. (за результатами археологічних досліджень козацького цвинтаря XVI – XVII ст. у Чигирині).....	79
Кукса Н. Археологічні студії в Свято-Іллінській церкві у Суботіві в середині XX – на початку XXI ст.	84
Хададова М. Нові дослідження літописного Іскоростеня	85
Болтанюк П., Мегей В. Гончарні клейма з Вірменського бастиону м. Кам'янець-Подільський	87
Терський С. Проблеми вивчення військово-стратегічних шляхів галицько-волинського князівства... ..	93

Секція 3. Фортифікація

Носов К. Происхождение машикулей	96
Карашевич І. Середньовічне укріплення Яник-Хісар (Паланка)	106
Корчак А., Зварич Т. Оборонна система міста Заложці: джерела, історіографія та польові дослідження	111
Підставка Р. Деякі особливості спорудження замкового палацу Збаража	118
Сандуляк В. Хотинська фортеця в контексті еволюції фортифікації Середнього Подністров'я	125
Болтанюк П., Кондратюк Д. Замок у селі Рихта	129
Ганусевич Н. Історія та розвиток фортифікації Микулинецького замку, пам'ятки архітектури XVII ст.	133

Осадчий Є. Остроги Московської держави першої половини XVII ст. південного фасу Білгородської засічної смуги	137
Климчук А. Маріямпільський замок над Дністром	141
Гарунова Н. Фортификационные работы в крепости Кизляр в середине XVIII в., как главном военном пункте Российского государства на Кавказе.....	145
Белик Ю., Смекалова Т., Ткачук Т. Роль географического фактора при возведении батареи у высшей точки Тарханкутского полуострова	148
Добрянський В. До питання побудови та реконструкцій оборонних споруд південно-східного прясла Чортківського замку	152
Старенький І. Бастіони та батареї Кам'янця-Подільського	156
Єсюнін С. Іконографія фортифікацій Поділля в польських періодичних виданнях XIX століття.....	162
Федунків З. Фортеці, замки та інкастельовані споруди Прикарпаття на карті Фрідріха фон Міга	166
Ющенко М. Приклад застосування супутникових знімків для виявлення фортифікаційних споруд XIX-XX століть в околицях м. Заліщики.....	173
Рига Д. Реконструкція та упорядкування території колишньої фортеці в Чернігові на початку XIX ст.....	177
Дячок В. Про ув'язнення Устима Карманюка (Кармалюка) в Кам'янець-Подільській фортеці: вигадки та дійсність у світлі документів.....	179
Дзісяк Я. Ріки як геогенні фортифікації, умови їх подолання: липень-серпень 1920 р.....	186
Сезин С. Очаковские разработки.....	191
Милосердов А. Прорыв Летичевского укрепрайона, анализ причин неудач советских войск в ходе обороны в полосе ЛеУРа в июле 1941 г.	199
Свінцицька Л. Трансформація міських оборонних укріплень м. Кам'янця-Подільського на ділянці західного в'їзного вузла міста.	207
Виногородська Л. Укріплені пам'ятки Поділля (за матеріалами археологічних досліджень)	210
Мошак М. Угода про ремонт Руської та Польської брам 1646 року, як нове джерело для вивчення окремих аспектів обороноздатності та життєдіяльності Кам'янця-Подільського середини XVII ст.....	215
Мошак М. Діаріуш Міхала Кучинського від 1764 року, про першу спробу російських військ заволодіти кам'янецьким Замком	218

Секція 4. Галерея дослідників

Баженов Л., Баженов О. Є.Й. Сіцинський – дослідник історії Бакоти та її давньоруського скельного монастиря	221
Трембіцький А., Йолтуховський Р. Звіт Кам'янець-Подільського історико-археологічного музею за 1926 рік, як джерело науково-дослідної роботи музею	224
Гуцал В. І.С. Винокур та вчителі-красзнавці.....	227
Маярчак С. Висвітлення археології Хмельниччини у наукових періодичних виданнях СРСР	230
Яцечко-Блаженко Т., Петрович В. Місто Кременець та його замок у спогадах іноземців.....	237
Адамишин О. Наукова діяльність Романа Багрія в Інституті суспільних наук АН УРСР.....	240
Галатир В. Археологічні дослідження та давньоархеологічні знахідки на околицях сіл Чабанівка, Чугор, Гута-Чугорська.....	244
Трембіцький А., Іваневич Л. Археологія Північної Буковини чи Буковинського Поділля у працях Івана Жуковського.....	247

Секція 5. Археологічна експозиція

Мінакова К. До питання про сучасний стан музеєфікації масового археологічного матеріалу	253
Федорів Т. Портрети Потоцьких та Садовських з Фондації ім. Ієроніма Садовського у колекції Львівського історичного музею.....	257
Тирон О., Паламарчук С. Концепция археологической экспозиции музея Придунавья: поиск оптимальных решений презентации материалов археологических экспедиций.....	259
Волкова В. Кам'янецька фортеця XIX ст. як губернська тюрма та виправне арештантське відділення	264
Захар'єв В. Археологічно досліджені давньоруські церкви Хмельниччини	265

ВСТУПНЕ СЛОВО

Віктор Травінський

директор

Кам'янець-Подільського державного
історичного музею-заповідника

ЧОМУ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ-ЗАПОВІДНИК ПРЕТЕНДУЄ НА РOLЬ РЕГІОНАЛЬНОГО ЦЕНТРУ АРХЕОЛОГІЧНИХ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Відповідно до Статуту Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, основними напрямками в його роботі являються: заходи в галузі охорони культурної спадщини, науково-дослідна робота, науково-фондова, експозиційна, науково-просвітницька та експурсійна роботи.

Потрібно відмітити, що практично по всіх напрямках в діяльності музею, за останні роки спостерігається позитивна динаміка.

Науково-дослідна робота в музеї є пріоритетним напрямком. При достатньо стабільній кількості підготовлених, написаних та опублікованих музейних розробок, наукових статей, доповідей, науково-популярних матеріалів, текстів лекцій та експурсій, організації круглих столів, спостерігається явна тенденція якісного їх зростання. Аналізуючи наявність культурної спадщини, яка знаходиться на балансі музею, колекцій його фондів, матеріалів попередніх та нинішніх історичних досліджень, наукову еліту міста, в музеї прийшли до висновку, що ключовим в науково-дослідній роботі можуть бути питання археології та фортифікації. Саме ці напрямки дають можливість музею бути регіональним центром їх досліджень, і саме таку мету ми поставили кілька років тому. Ми продовжуємо справу розпочату у 1993 році Центром Поділлязнавства та Національним історико-архітектурним заповідником «Кам'янець».

На чому базуються наші прагнення? По-перше, ми повинні мати відправні елементи, які включають в себе наявність фортифікаційних споруд, школу їх досліджень, можливостей для цих досліджень, постійно діючу археологічну експедицію, археологічний музей, бюро археологічної реконструкції, реставраційний центр тощо. Частина цього вже є, інше буде створене в майбутньому. По-друге, необхідність розширення наукових зв'язків як всередині держави, так і активізація контактів з європейським науковим співтовариством. Для реалізації цього послужать проведення конференцій, семінарів, курсів підвищення кваліфікації, тематичних зустрічей, які б залучали представників найрізноманітніших наукових шкіл нашої держави та ближнього зарубіжжя. Саме з цього в 2011 році ми розпочали, організувавши на базі музею Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Археологія & фортифікація Середнього Подністров'я». Конференція мала успіх і дала корисний матеріал для вивчення та аналізу цікавих для нас напрямків. В наступному 2012 році було вирішено провести Другу таку конференцію, яка відкрила нові горизонти в археологічному та фортифікаційному дослідженнях і разом з цим показала необхідність залучення нових результатів наукових досліджень. Тому було вирішено в цьому році провести Третю науково-практичну конференцію з питань археології та фортифікації Середнього Подністров'я. Наші намагання не виявилися марними. Вже з перших організаційних моментів по підготовці до конференції, з перших надісланих наукових статей, ми зрозуміли наскільки є корисними, необхідними і цікавими питаннями археології та фортифікації, а перелік кандидатів на участь в конференції підтвердив та приблизив до можливостей Кам'янець-Подільському державному історичному музею-заповіднику стати регіональним центром археологічних та фортифікаційних досліджень. З цього можна зробити короткий висновок – є наявність необхідної бази, зацікавленість наукового середовища, продумані поетапні кроки музею.

Насамкінець, хочеться подякувати всім хто підкладає надійне плече в організації науково-дослідної роботи в музеї і зокрема, в організації та проведенні науково-практичної конференції з питань археології та фортифікації. В перше чергу працівникам музею, Кам'янець-Подільському Національному університету ім. І. Огієнка, міській організації Спільки краєзнавців України, ДП «ОАСУ Подільська археологія», управлінню культури, національностей і релігій Хмельницької обласної державної адміністрації.

СЕКЦІЯ І. ДАВНЯ АРХЕОЛОГІЯ

Микола Ільків

директор Чернівецької філії

«Охоронної археологічної служби України»

Інституту археології НАН України

СКАРБИ БРОНЗОВИХ ВИРОБІВ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПОСЕЛЕНСЬКИХ СТРУКТУР ГАЛЬШТАТСЬКОГО ПЕРІОДУ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

На основі вивчення скарбів бронзових виробів гальштатського періоду з межиріччя Верхнього Сіре-ту та Середнього Дністра простежується тенденція їх зв'язку з поселенськими структурами (городищами, поселеннями, курганами) та давніми шляхами сполучення.

Ключові слова: скарби бронзових виробів, гальштатський період, поселенські структури, шляхи сполучення, Північна Буковина.

Важливою категорією археологічних джерел виступають скарби. Вони можуть входити до складу певної археологічної пам'ятки, тобто бути її об'єктом, або ж, виявлені відособлено, виступати в якості окремої пам'ятки. Стосовно фінального етапу бронзового віку кількісно переважає саме останній випадок. Особливо чітко це спостерігається на прикладі Європейської металургійної провінції з багаточисельними скарбами [1; 14, с. 288-293], до складу якої входила також територія Північної Буковини в період пізнього та фінального етапів бронзового віку.

У межах регіону зафіксовано знахідки восьми скарбів бронзових виробів гальштатського періоду, а також два комплекси рубежу пізнього та фінального етапів бронзового віку (табл. 1). Вони, на перший погляд, теж переважно відособлені відносно інших типів синхронних пам'яток, а випадкові обставини виявлення більшості знахідок залишають нез'ясованими чимало важливих питань. Однак, співставлення місцезнаходження скарбів з відомими умовами виявлення та результатами дослідження їх округи дозволяють порушити питання взаємозв'язку скарбів та поселенських структур гальштатського періоду. Останні представлені у регіоні старожитностями голіградської культури. Не вдаючись до питання різних варіантів найменування цієї культури канельованої кераміки, варто згадати про її широке датування в регіоні – орієнтовно в межах другої половини XIII – VIII ст. до н.е., тобто до передскіфського часу включно.

Таблиця 1

Загальна характеристика скарбів бронзових виробів Північної Буковини

№	Скарб	К-сть металевих предметів	Керамічна посудина	Топографія	Розташування відносно інших типів пам'яток	Характер депонування (умовний)	Датування
1	Прилипче	>>7	–	?	?	?	BrD-HaA1
2	Коровія	≥38	–	височинна	?	ливарний	
3	Глиниця(?)	4	–	?	до 4 км від поселення та городища	вотивний	HaA1-HaB1
4	Новосілка	>32	+	низинна	на території поселення	торговий	
5	Шипинці	2	–	низинна	у курганному насипі	вотивний	
6	Кіцмань II	14	–	височинна	на території поселення (?)	домашній	
7	Волока	8	–	низинна	за 60 м від поселення та 4 км від городища	вотивний	
8	Бурдей	≈10	+(?)	височинна	за 50 м від поселення та 250-600 м від городища	?	HaB
9	Просіка	13	+	височинна (?)	у межах 0,1-7 км від поселення та городища	вотивний	
10	Кіцмань I	2(?)	–	височинна	у курганному насипі (?)	вотивний(?)	?

Для початку варто встановити просторовий зв'язок типу «скарб – поселення», «скарб – городище», «скарб – курган» або більш складне поєднання пам'яток. Високий показник виявлених об'єктів у регіоні дозволяє робити подібні співставлення. Так, скарб із Новосілки (Мамаївців) виявлено на території поселення раннього етапу голіградської культури (уроч. Селище), яке входило до складу гнізда поселень з низинною топографією (рис. 1:І). Комплекс складався з 1-2 наконечників списів та близько трьох десятків браслетів, складених у керамічній посудині, що дозволяє умовно трактувати його як «торговий» [5]. На території поселення був захований, очевидно, скарб із Кіцманя (ІІ) [12, с. 92-94], вміст якого вказує на «домашній» характер комплексу: сокири-кельти та браслети різних типів, ніж та уламок серпа – всього 14 виробів. Скарб із Волоки (7 кельтів у казанку) походить безпосередньо з околиці поселення голіградської культури (уроч. Цурч) [2]. Він, очевидно, має вотивне походження і датується періодом НаВІ.

У площині вотивного підходу до інтерпретації скарбів, який набуває все більшої популярності та прихильників, у межах Карпато-Дністровського регіону розглядалися також комплекси з Неділиськ та Руди [10; 7, с. 96-97]. До цього переліку хотілося б додати «скарб» бронзових виробів з Просіки (Пресикарен), виявлений за випадкових обставин у 1885 р. Він складався з казанка, всередині якого була наповнена попелом урна в оточенні 12 сокир-кельтів (поховання?) [15, s. CXVII, fig.8]. У цій же площині варто, очевидно, розглядати й бронзові вироби у насипах курганів, відомі з Шипинців (кельт і браслет) [17] та Кіцманя (кельт і, можливо, казан) [18, s.14-15]. Знахідки бронзових речей, в т.ч. скарбів, у курганних насипах зафіксовані й на сусідніх територіях в ареалі поширення голіградських пам'яток, зокрема в Галичині: Галич, Велика Кам'янка, Мушкатовець [19, s. 162]. Тобто, швидше можна говорити про якусь закономірність, ніж випадковість чи виняток. Крім того, курганні групи відомі поблизу городищ і скарбів у Волоці, Кам'янці та Ревному.

Відмінна ситуація спостерігається щодо взаєморозташування скарбів і городищ.

Достовірно не зафіксовано жодної знахідки скарбу бронзових виробів у межах городища, проте чотири комплекси розташовані поряд: Бурдей (Ревне), Волока (Грушівка), Глиниця (Коростовата) й Просіка. Місцезнаходження перших двох відоме точно, двох останніх – лише орієнтовно. У безпосередній близькості чи неподалік цих городищ відомі й окремі випадкові знахідки предметів озброєння чи поліфункціональних знарядь на зразок сокир-кельтів. Так, згадуваний вище скарб із Просіки виявлений неподалік селища та городища Кам'янка – Широка Поляна (Сучевени), уроч. Коргана (Турецький Вал), а нижче за течією р. Сірет у районі с. Черепківці виявлено бронзовий меч (рис. 2:ІІ) [10]. Бурдейський скарб знайдено біля поселення (уроч. Михалецьке Поле) та неподалік комплексу з гальштатськими укріпленнями (городища Ревне І-ІІІ). На одному з них виявлено також бронзову сокиру-кельт (рис. 1:ІІ) [6, с. 175]. Значна концентрація знахідок відома у районі с. Волока: два мечі, наконечник списа, кельт і скарб бронзових виробів (уроч. Цурч) недалеко від городища. В околиці на берегах р. Дереглуй і його приток локалізується також «гніздо» поселень голіградської культури (рис. 2:І). Цю ж тенденцію демонструють знахідки із Глиниці: сокира-кельт з уроч. Пропасна біля укріплень городища (уроч. Замка) і поселення та умовний скарб з чотирьох наконечників списів. Один із них з прорізним пером міг виступати на вершні штандарту [4]. Помітно також, що топографія місцезнаходження скарбів повторює в загальному зміню тенденції розташування поселенських структур – з «низької» на ранньому етапі до «високої» на пізньому.

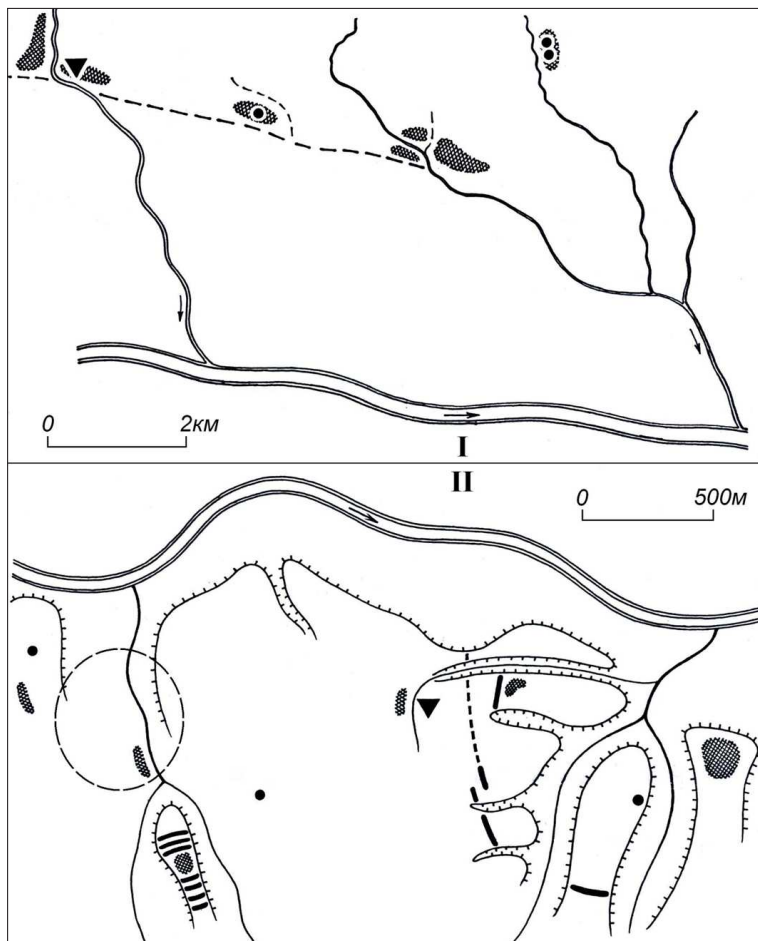

Рис. 1. Місцезнаходження скарбів та поселенських структур гальштатського періоду в районі Чернівці – Мамайців (І) та Ревне – Коростовата (ІІ).

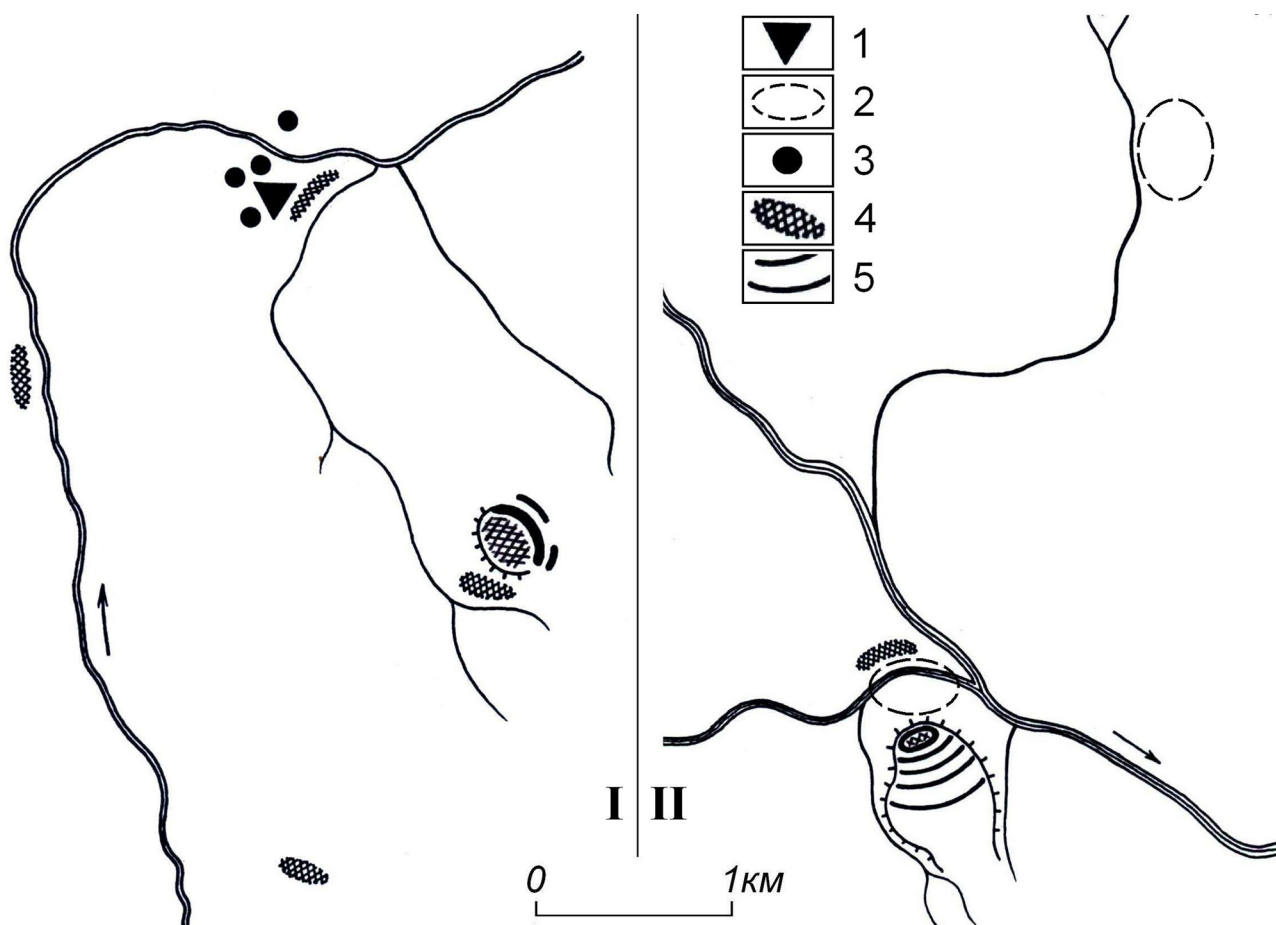

Рис. 2. Місцезнаходження скарбів та поселенських структур гальштатського періоду в районі Волоки (I) та Просіки – Сучевен (II): 1 – скарб бронзових виробів; 2 – ймовірний район виявлення скарбу; 3 – поодинокі знахідки бронзових виробів; 4 – ареал поширення культурного шару на поселеннях та городищах; 5 – укріплені лінії (вал і рів) городищ голіградської культури.

Місцезнаходження бронзових мечів поблизу городищ відмічені й на території Західного Поділля [9, с. 70], а у Підгірцях на Львівщині скарб гальштатсько-латенської доби був знайдений безпосередньо на городищі зі стратиграфічною прив'язкою до його валу, якому дослідники відводять культову функцію [13, с. 65-66].

На території Північної Буковини відомо значно більше городищ гальштатського періоду, однак у межах більшості з них синхронних культурних нашарувань не виявлено і вони, відповідно, трактуються як городища-сховища. Це не стосується перелічених пам'яток, які містять сліди заселення, що теж свідчить про їх особливий статус. Не можна, звісно, без належних фактів синхронізувати дані скарби з городищами, появу яких відносять до IX ст. до н.е. [8], але їх взаємозв'язок з певними мікрорегіонами як військовими, економічними та культовими осередками є очевидним.

Картографування скарбів бронзових виробів, поодиноких металевих предметів озброєння та городищ наводить на думку про існування й більш масштабного рівня прив'язок. По-перше, скарби та городища традиційно розглядаються в якості індикаторів давніх шляхів сполучення. Тяжіння до давніх доріг та їх ключових пунктів може пояснити концентрацію на певних ділянках різночасових старожитностей. Вони дозволяють реконструювати шлях пізнього та фінального етапів бронзового віку вздовж рік Дністер – Со-виця / Потічок – Прут – Дерем'я – Сирет. Завдяки вдалому географічному розташуванню він приблизно у тих же рамках функціонував й у добу середньовіччя та новий час. Нерідко в наступні епохи, насамперед слов'янами, продовжували використовуватися й рештки гальштатських укріплень [3].

По-друге, городища голіградської культури формують у межах Галицько-Буковинського Прикарпаття потужну оборонну лінію вздовж р. Прут, переважно на високих терасах правого берега: Чернівці (Винна Гора і Шанці), Ревне I-III, Коростовата, Зеленів (?), Рудники. Південніше ця лінія через Волоцьке городище поступово переходить на правий берег р. Сирет, де вона представлена городищами в Кам'янці та Сиреті.

Таким чином, скарби бронзових виробів гальштатського періоду з межиріччя Верхнього Сирету та Середнього Дністра варто вивчати у комплексі з іншими типами археологічних пам'яток голіградської культу-

ри: поселеннями, курганами, городищами. Особливої уваги вимагає встановлення хронологічного співвідношення між депонуванням скарбів та функціонуванням укріплень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бочкарёв В.С. Культурогенез и древнее металлопроизводство Восточной Европы. – СПб.: Инфо Ол, 2010. – 232 с.
2. Войнаровский В.Н., Смирнова Г.И. Новые находки древних бронз в окрестностях с. Волока на Буковине // РА. – 1993. – № 4. – С. 183-190.
3. Ільків М. Сірет-Дністровська ділянка шляху доби пізньої та фінальної бронзи // Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Українських Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі. – Львів-Тустань, 2011. – С. 21-23.
4. Ільків М. Маловідомий комплекс знахідок бронзових виробів з околиць Глиниці на Буковині // ПССІАЕ. – Чернівці-Вижниця: Черемош, 2012. – Т. (1)33. – С. 19-34.
5. Ільків М. Мамаївський скарб бронзових виробів // ПССІАЕ. – Чернівці: Прут, 2013. – Т. 1(35). – С. 9-17.
6. Ільків М.В., Пивоваров С.В. Розвідки в басейні р. Прут // АДУ. 2009. – Київ-Луцьк: ІА НАНУ, 2010. – С. 173-175.
7. Кобаль Й. Бронзові казани у верхів'ї Дністра // МДАПВ. – 2006. – Вип. 10. – С. 92-99.
8. Малеев Ю.Н. Гальштатские городища в Западной Подолии и Прикарпатье // Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 86-101.
9. Олійник В., Стефанович М. Бронзовий меч ранньогальштатського періоду зі Синькова на Придністровському Поділлі // Взаємозв'язки культур епох бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи. – К.-Л., 2009. – С. 129-131.
10. Павлів Д. Скарб із с. Руда та деякі аспекти культової практики у гальштатський період на заході України // МДАПВ. – 2005. – Вип. 9. – С. 257-272.
11. Павлів Д. Нові знахідки зброї ранньогальштатського часу з Прикарпаття // МДАПВ. – 2011. – Вип. 15. – С. 385-391.
12. Пивоваров С., Ільків М. Нові знахідки скарбів епохи бронзи – раннього заліза на території Буковини // Взаємозв'язки культур епох бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи: Збірка наукових праць на пошану Лариси Іванівни Крушельницької. – К.-Л., 2009. – С. 89-98.
13. Филипчук М. Основні підсумки археологічних досліджень слов'яно-руських пам'яток у Верхньому Подністров'ї протягом 2000-2007 рр. // Археологічні дослідження в межириччі Вісли, Дністра та Тиси у 2000-2007 рр. – Львів: РАС, 2011. – С. 61-81.
14. Черных Е.Н. Степной пояс Евразии: феномен кочевых культур. – М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 624 с.
15. Gutter. Notiz 121 // MCC. – 1885. – Jg. XI. – S. CXVII.
16. Niculică B.P. Doua obiecte de bronz descoperite la sfarsitul secolului al XIX-lea la Sopenit (Nordul Bucovinei) // SCIVA. – T. 62. – Nr. 1-2. – P. 107-128.
17. Romstorfer K.A. Bronzekelt und Armspange aus Schipenitz // MZK. – 1903. – Fol. 3. – Bd. 2. – S. 399-400.
18. Szombathy J. Prahistorische Recognoscierungstour nach der Bukowina im Jahre 1893 // JBLM. – 1894. – Jg. 2. – S. 12-21.
19. Zurowski K. Zabutki brazowe z mlodszej epoki brazu i wczesnego okresu zelaza z dorzecza gornego Dniestru // RA. – 1949. – R. 25. – T. VIII. – Z. 2. – S. 155-247.

Список скорочень:

АДУ – Археологічні дослідження в Україні

МДАПВ – Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття та Волині

ПССІАЕ – Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології

РА – Российская археология

JBLM – Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums

MCC / MZK – Mitteilungen der k.k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale

РА – Przegląd Archeologiczny